

Afsluttende rapport til Nationalt Videnscenter for Læsning vedrørende projektet:

Afgangselevs faglige læsning på internet – med fokus på den kildekritiske dimension

Projektdeltagere:

Undervisere i dansk ved LIÅ- Læreruddannelsen i Århus: Helle Bonderup Grene og Henny Stouby

Vores undersøgelses spørgsmål:

Hvordan udvælger elever i de ældste klasser i folkeskolen de tekster de finder relevante for et givet læseformål, når de anvender internettet som informationsressource?

Undersøgelsen har søgt at belyse problemstillingen adfærdsmæssigt – hvad *gør* eleverne? Og kognitivt – hvad *tænker* de om det?

Hvis man læser vores første projektbeskrivelse, vil man kunne se, at der her indgik et ønske om at belyse sammenhængen mellem social status og afgangselevs kildekritiske kompetencer. Denne vinkel på stoffet har vi i projektets forløb måtte renoncere på. Ikke fordi det er uvæsentligt, men fordi vi, da det kom til praksis, fandt spørgsmålet for omfattende og ikke muligt at belyse i det undersøgelsesdesign, vi havde beskrevet.

I vores undersøgelsesspørgsmål havde vi tidligere også inddraget den undervisning, afgangseleverne havde modtaget. Også dette felt har vist sig for vanskeligt at dække i vores design. Det dækkes i rapporten kun i det omfang, det indgår i undersøgelsesinterviewene, hvor eleverne spørges, hvor de har deres viden fra. Vores rapport belyser således alene faktorer, der kan være udslagsgivende for kildevalg, når afgangselever anvender internettet som kilde i forbindelse med besvarelse af opgaver i skolen og i selvstændigt projektarbejde.

Baggrund for projektet

Det er vores erfaring, at børn og unge i stigende omfang anvender internettet, når de søger efter information i forbindelse med skolearbejde. Det er vores tese, at de her bevæger sig ud i en meget kompleks operation, som kan være vanskelig at håndtere hensigtsmæssigt. Teksten på internettet er multimodal dvs. at den består af en række nye kombinationsmuligheder af billede, lyd og tekst. Det nye er ikke blot tekstens sammensatte tegnkarakter, men det er også den måde, den læses på. Det, der bl.a. adskiller receptionsbetingelserne mellem ex. en fagbog og et website, er mængden af valgmuligheder.

Alt efter hvad man søger på internet, er der en mangfoldighed af tekstlige synsvinkler og hensigter, eller der er så mange hensigter, at de opløser sig til *alle og ingen synsvinkler*.¹ De unge møder således, når de søger, et mylder af holdninger og forskellige abstraktionsniveauer, som gør det vanskeligt at orientere sig. Mængden af valgmuligheder gør, at læseprocessen bliver flygtig, da man læser hurtigt med henblik på hurtigt at danne sig et overordnet, sammenhængende billede og sortere, hvad man vil fokusere på.

Fordi man i denne hastige læseproces med få blikke på stoffet må træffe afgørelse om relevans og troværdighed, er det nødvendigt, at afsenderbevidstheden er godt internaliseret.

En dansk undersøgelse peger imidlertid på, at afsenderbevidstheden hos de unge er lav.

Godt fire femtedele af respondenterne angiver, at de altid eller ofte stoler på det, de bruger fra internettet til lektier, og 60 % angiver, at de sjældent eller aldrig ser efter, hvem der har skrevet det,

¹ Jens M. Jensen: *Internet, world wide web, netværks-kommunikation: om netmedier, netkulturer, beboede 3D virtuelle verdener og meget mere*. 1999. Heri Rigmor Kappel Schmidt *Det flakkende blik* s. 189

de bruger til lektier, fra internettet. Respondenternes vurdering af internettets troværdighed kan altså betragtes som uhyre naiv, idet de forventer, at kilderne har samme mål, som de selv.²

Projektforløb

Tre hovedfaser

1. Forberedelse af undersøgelsen. Indsamling af eksisterende viden på området og forberedelse af design. Udvælgelse af informanter. Indkredsning af begrebet kildekritik i søgesammenhæng.
2. Gennemførelse af undersøgelsen.
3. Efterbehandling af undersøgelsen. Formidling.

Tidsplan

Juni 2008	Indsendelse af ansøgning
17. aug. 2008	Metodeseminar for udviklingsprojekter ved LIÅ - Læreruddannelsen i Århus under ledelse af Henning Salling Olesen - Roskilde Universitets Center.
31 aug. 2008	Møde med centerleder Klara Korsgaard. Aftale om, timetallet taget i betragtning, at skærpe projektets vinkel. Valg mellem at fokusere på læseprocessens problematik eller på kildekritikkens problematik. Den kildekritiske problematik vælges.
8.sept. 2008	Statuskonference på Nationalt Videnscenter for Læsning. Vi introduceres til Ivar Bråten's forskning om multiple tekster.
Ult.sept.	Kontakt til Jeppe Bundsgaard og Ivar Bråten.
1.okt.	Frist for rev. Ansøgning
30.okt	Metodeseminar NVL - Nationalt Videnscenter for Læsning. Kritisk konstruktiv kritik af metode ved bl.a. Vibeke Hetmar
10. nov.	Proces- seminar dag LIÅ – Læreruddannelsen i Århus
Nov– dec.	Undersøgelse af status på området. Indkredsning af begrebet kildekritik i søgesammenhæng.
Jan 2009	Programseminar ved LIÅ. . Afklaring af metodiske problemer. Endelig etablering af undersøgelsesdesign.
Feb. 2009	Møde med vejleder Jeppe Bundsgaard
Marts 2009	Formidlingsseminar ved LIÅ
April 2009	2.metodeseminar ved NVL. Nationalt Videnscenter for Læsning. Pilotundersøgelse. Afpudsning af undersøgelsesdesign
Maj 2009	1. Undersøgelse to drenge 2. Undersøgelse to piger
Maj 2009	Deltagelse i nordisk workshop for Systemisk Funktionel Lingvistik i København
Juni	Efterbehandling af empiri. Rapportskrivning. Afleveret 1.juli 2009 Formulering af videre arbejde i feltet.
Aug. 2009	Oplæg for den samlede lærergruppe ved LIÅ
Nov. 2009	Oplæg for den samlede dansklærergruppe i VIA
Nov. 2009	Artikelskrivning til tidsskriftet <i>Viden om læsning</i>

² Børn og unges brug af internettet i fritiden, april 2007. Medierådet og DPU

1. Projektfase

Søgeprocessens tre niveauer

Når en elev anvender en søgemaskine med henblik på at finde information om et givet emne, bevæger han/hun sig gennem tre niveauer. I praksis vil kildekritisk kompetence være knyttet til at træffe adækvate valg på disse tre trin.

1. Vælge søgeord

Det valgte søgeord vil være afgørende for hvilket semantisk felt, der aftegnes i de efterfølgende trin.

Man kan på dette trin udskille tre modeller for søgning³:

- Top-down strategi: En bred søgestrategi (*general search*)
- Bottom-up strategi: Eleven anvender en small søgestrategi (*a specific keyword*)
- Mixed strategi: Når elever anvender top-down og bottom-up strategier i samme søgeforløb.

Med hensyn til valg af søgeord vil det være afgørende, at eleverne kender forskel på emneord og nøgleord. Emneord beskriver dokumentet, mens nøgleord findes i dokumentet. Det vil desuden være vigtigt, at de har et genreberedskab, der gør dem i stand til at afgøre, om tekster er beskrivende, argumenterende, informerende etc.

2. Vælge relevante links i søgemaskinens søgeresultatet

Andet trin på rejsen frem mod en relevant kilde består i afsøgning af søgemaskinens resultater på en linkside. Succesfuld læsning af en linksides fragmenter er en af forudsætningerne for, at man kan finde frem til de oplysninger, man søger. Ud fra denne fragmentlæsemåde *...skal læseren vurdere om teksten er værd at aktualisere ved klik på linket og efterfølgende læsning eller skimning*⁴

Det vil i denne sammenhæng være afgørende, at eleverne besidder en vis baggrundsviden om det felt, de søger information om, ellers vil der opstå vanskeligheder omkring identifikation af eksempelvis overbegreber og underbegreber.

3. Undersøge en række websider og udvælge kilder

Læseprocessens hastige natur kræver, at eleven hurtigt formår at vurdere websidens læsbarhed, læseværdighed og læselighed i forhold til egen læseformåen og formålet med søgningen.

Media literacy

Den socialesemiotisk orienterede professor Julie Freshette⁵ har i sin doktordisputats arbejde med at beskrive, hvilke kompetencer et ungt menneske må besidde for at kunne navigere kritisk på internettet, og hvilke udfordringer der derfor stilles til undervisningen.

Hendes projekt består i at beskrive en overførsel af kritiske færdigheder fra printmedier til skærmedier, og her er kernebegrebet **media literacy**: Media literacy begynder, når læseren mentalt stiller spørgsmål til

³ R. Navarro-Prieto et al.: *Cognitive strategies in Web searching* 1999 i YOUTH INFORMATION SEEKING BEHAVIOR s. 172

⁴ Jeppe Bundsgaard: Bidrag til danskfagets it-didaktik.

<http://www.did2.bundsgaard.net/foersituationen/indholdmetode1/informationskompetence/atfuldtekstsoege/>

⁵ Doctor of Philosophy in Communication maj 2000 ved University of Massachusetts med titlen: *Media literacy in cyberspace: Learning to critically analyze and evaluate the internet*. Har udgivet titlen : *Developing Media Literacy in Cyberspace: Pedagogy and Critical Learning for the Twenty-First-Century Classroom* 2002. Her anvendes artiklen skrevet på baggrund af et oplæg afholdt i Bergen 2007: *MEDIA LITERACIES AND MEDIA AS CULTURAL TECHNIQUES: Theoretical explorations and analytical applications*. University of Bergen, Norway June 2007

medieret information. Og udvikling af media literacy indebærer tilegnelse af redskaber gennem hvilke, man kan forholde sig til politiske, kulturelle, historiske, økonomiske og sociale problemstillinger i medierne.

Kritik vedrører således evnen til **at stille spørgsmål på en systematisk måde**.

Hun lægger vægt på, at unge får øjnene op for, at information på nettet **aldrig er værdifri**, og at man må lære at kunne aflæse spillet mellem form og indhold i den særlige fremtrædelse, tekster har på internettet. Hun formulerer „eight key media literacy concepts”, dvs. de forståelser og indsigter en kommunikations-kritisk kompetence må bygge på og tage udgangspunkt i.⁶

1. Tekster i medierne er ikke objektive gengivelser (heller ikke billeder/ film), men konstruktioner.
2. Tekster i medierne konstruerer virkeligheden.
3. Konsumenterne forhandler mening – de medskaber den.
4. Tekster i medierne medbestemmes af de politico-økonomiske produktionsforhold.
5. Tekster i medierne er ideologiske og værdibårne.
6. Medierne har sociale og politiske implikationer.
7. Form og indhold er tæt forbundne.
8. Hver platform har en unik æstetisk form

Julie Freshette deler de kritiske kompetencer i tre områder:

a. Media content literacy

Evnen til at forholde sig kritisk til det indhold vi møder på internettet. Herunder at kunne forholde sig til det ideologiske niveau og spørge kritisk til de ideer og emner der er tilgængelige på internettet og også have øje for hvilke 'absences and silences' der eksisterer, dvs. hvad man ikke kan finde.

b. Media grammar literacy

Undervisningen må befordre nysgerrighed over for internettet som kommunikationsteknologi. Dette indebærer at kende til grafisk -design -principper, så eleverne bedre forstår, at æstetiske fænomener som farveholdning osv. er meningskabende. Eleverne må lære at stille sig spørgsmål som: Hvilke medieelementer er anvendt med henblik på at kommunikere, og hvorledes er de organiseret?

c. Medium literacy

Viden om medier fx internettet i et historisk og funktionelt perspektiv. Her tematiseres evnen til at vurdere teknologierne i forhold til hinanden, at stille spørgsmålstegn ved om informationen, som findes er unik for internettet eller tilgængelig på tryk eller andre ikke- internet- ressourcer. Ved at skelne mellem forskellene på print og elektronisk ressource kan elever bedre forstå, hvorledes form og indhold er relateret i hvert medie.

Julie Freshettes kategorisering har dannet ramme om vores interviewguide.

Mistænksomhed

It-didaktikeren Jeppe Bundsgaard⁷ er i sin forståelse af kritiske kompetencer inspireret af Julia Freshettes: 'Eight key media literacy concepts'. Han mener imidlertid, at kompetencerne må være bundet til en særlig holdning, som han udtrykker med termerne: Mistænksomhed, selvstændighed og demokratisk sindelag.

⁶ Oprindeligt beskrevet i *Developing Media Literacy in Cyberspace: Pedagogy and Critical Learning for the Twenty-First-Century Classroom 2002*. Her gengivet fra En kompetencevinkel på dansk side 62

⁷ Han udfolder begrebet kritisk kommunikativ kompetence i nyudgivelsen: En kompetencevinkel på dansk.

Kompetence er ikke blot at have viden og færdigheder, men også at have holdninger og en indstilling i de situationer der fordrer kompetencen.....det er vigtigt, at der med holdning i denne sammenhæng ikke forstås liberalistisk, socialistisk, nationalistisk eller anden holdning.....

Mistænksomheden implicerer interesse for, hvad en tekst og dens ophavsteam siger mellem linjerne, og om man kan acceptere de forudsætninger, den bygger på. I vores undersøgelse, som interesserer sig for det receptive, er dette begreb interessant som parameter i en vurdering af elevernes kritiske kompetencer.

Den kildekritiske dimension i læseforskningen

I læseforskningen begrebsættes den kildekritiske dimension som **kritisk literacy**. Den australske sprogforsker Mary Macken-Horarik taler om tre domæner, som byder på forskellige udfordringer når børn og unge læser tekster.

- **Hverdagslivets domæne:** Dagliglivet i hjemmet og i de nære omgivelser.
- **Det specialiserede domæne:** De specialiserede fagområder i skolen fx matematik
- **Det kritiske domæne eller refleksionsdomænet:** Den modsætningsfulde og socialt mangfoldige verden, som vi finder både inden og uden for uddannelsesinstitutionerne.

Vores undersøgelse refererer særligt til det kritiske domæne, hvor det at læse ikke blot er at afkode og at forstå, men også at være i stand til at reflektere over det, man har læst og gøre det til sit eget. I dette domæne drøftes, diskuteres, og evalueres viden fra de andre to domæner. Man træder et skridt til siden og kigger på det, man har lært og reflekterer over, om man er enig eller uenig i udsagn, og vurderer om man er positivt eller negativt stemt over for det læste?

Kritisk literacy ... problematiserer forholdet mellem meningsdannelse (læsning og skrivning) og sociale processer. Den bringer læserne og skriverne ind i en reflekterende verden, hvor de kan lære at genkende og modstå læsepositioner, som er konstrueret for dem i enhver tekst.⁸

Når læseprocessen, som det gør sig gældende i en søgning på internet, indebærer at eleven må hente information fra en række kilder, får han/hun brug for at kunne læse intertekstuel. Begrebet **intertekstuel læsekompetence** dækker evnen til at *kunne evaluere troværdigheden af forskellige typer kildemateriale og binde denne mangfoldighed af tekster sammen til en helhedsforståelse*⁹.

Retorisk , rituel og udøvende kompetence

Når vi undersøger afgangselevs kildekritiske kompetencer skelner vi, mellem om det giver sig udslag i henholdsvis:

1. **Retorisk kompetence:** Eleven kender til kildekritiske begreber og kan diskutere forhold omkring kildekritiske spørgsmål på nettet. Men der er netop tale om retorik og ikke handling, og dvs. at bevidstheden ikke omsættes i en adækvat praksis.
2. **Rituel kompetence:** Eleverne udfører rituelt forskellige typer af kildekritiske kontroller, eftersom krav på sådanne kontroller eksplicit er blevet stillet i undervisningen.

⁸ Eva Maagerø et al: *At læse i alle fag* s.29

⁹ Begrebet intertekstuel læsning beskrives af Susan Goldman i artiklen : Goldman, S. R. (2004). Cognitive aspects of constructing meaning through and across multiple texts. In N. Shuart-Ferris & D.M. Bloome (Eds.), *Uses of intertextuality in classroom and educational research*. (pp. 313-347). Greenwich, CT: Information Age Publishing. Her refereres fra Ivar Bråten : Læseforståelse– læsning i videnssamfundet- teori og praksis. Forlaget KLIM 2008

3. **Udøvende kompetence:** Eleverne udfører forskellige typer af kildekritiske kontroller som en integreret del af deres selvstændige arbejde. Den kildekritiske bevidsthed er således omsat i adækvate handlinger.¹⁰

Afgangselever og digitale kompetencer

I vores undersøgelse indgår problematikken vedrørende afgangselevernes generelle digitale kompetencer. Vi iagttog deres adfærd, og i interviewguiden indgik problemfeltet.

Problematikken er med, fordi vi antager, at en af årsagerne til den beskrevne mangel på kildekritisk adfærd hos børn og unge skal søges i den uddannelsespolitiske diskurs omkring de opvoksede generationer og deres digitale kompetencer. Unge har i en periode været italesat som særligt kompetente brugere af de digitale medier, herunder internet. Der anvendes generaliserende prædikater som *netgeneration*, *digital natives* og *milleniums*¹¹.

Med hensyn til søgning på internet peger, som tidligere nævnt, en række internationale undersøgelser imidlertid på et mere sammensat billede. Ex. Sutherland-Smith (2002)¹² I denne undersøgelse karakteriseres søgeadfærden hos børn og unge som utålmodig og præget af en "så-nupper-vi-det-filosofi" (s. 664), og Lorenzo & Dzuiban (2006)¹³ udtrykker bekymring over elevernes mangel på kritisk sans, når de anvender internetbaseret information. Der angives, at "de studerende ikke er ikke så net-kyndige, som vi havde antaget"(s. 2), og at elevernes 'hverdagsteknologipraksis' ikke er direkte anvendelig i akademiske opgaver.

Indsamling af empiri

Informanter

1. Pilotundersøgelse: Den valgte informant var en pige, (9.kl. afgangselev). Hendes læsestandpunkt er højt, hun læser hurtigt og sikkert sammenlignet med andre på alderstrinnet, og hun hører kundskabsmæssigt til i sin klasses top.
2. Første undersøgelse: To drenge (9.kl. afgangselever). Vi tog i forbindelse med projektet en standardiseret læseprøve i papirtekstform. Den viste, at deres læsetempo ikke er højt (ca. 150 ord i minuttet), samt at deres læsning af en længere faglig tekst ikke er sikker. Samlet set er deres læsestandpunkt gennemsnitligt jf. prøvens standardiseringer.
3. Anden undersøgelse: To piger (9.kl. afgangselever). Her tog vi også en læseprøve, og den viste at deres læseadfærd er karakteriseret ved et lavt læsetempo (ca. 116 ord i minuttet, men en sikker læsning). Deres

¹⁰ Begreberne er inspireret af Anders Eklöfs begreber retorisk, rituel og udøvende bevidsthed, som han beskriver dem i kandidatafhandlingen: *Medvetande och kultur en studie av hur högstadiel elever arbetar med källkritik på material från nätet*. 2002. Högskolan Kristianstad. Institutionen för beteendevetenskap

¹¹ To centrale navne: Prenksy, M. (2001a): *Digital Natives, Digital Immigrants*. I *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
Tapscott, D. (1998): *Growing up Digital: The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill. Her refereret fra artiklen *The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence*. Sue Bennett, Karl Maton and Lisa Kervin *University of Wollongong and University of Sidney*.

¹² Sutherland-Smith, W. (2002). *Weaving the literacy Web: Changes in reading from page to screen*. *The Reading Teacher*, 55(7), 662-669. <http://tapor.ualberta.ca/Resources/e-text%20reading/Sutherland%20-%20Weaving%20-%20RT%2055.pdf>

¹³ Lorenzo, G., & Dzuiban, C. (2006). *Ensuring the Net Generation is Net Savvy*. EDUCAUSE Learning Initiative Paper 2. Boulder, CO: EDUCAUSE. URL

samlede læsestandpunkt kan karakteriseres som værende lidt langsommere end gennemsnitligt i forhold til standardiseringen, mens deres sikkerhed er en anelse højere.

Ifølge en læsetest for alderstrinnet er deres læsestandpunkt langsomt (ml. 100 og 150 ord i minuttet), og deres læsning af længere fagtekster er noget usikker, og en udslagsgivende faktor kan her være ord- og begrebskendskab. Deres sikkerhed kan samlet set ses som værende gennemsnitlig for alderstrinnet.

I forbindelse med elevernes faktiske læsning på skærmen af websites og linkside kunne der ikke iagttages egentlige læsevanskeligheder i form af deciderede afkodningsproblemer eller problemer med at nå at læse de valgte tekster. Der var dog tale om ret usikre oplæsninger af ukendte ord etc.

Metode:

Der var udarbejdet to fiktive opgaver til eleverne. Opgaverne var (tilstræbt) udformet som autentiske skoleopgaver. En opgave, som havde form som forberedelse til en samfundsfagstime (bilag 1) En, der havde form som forberedelse af en projektopgave (bilag 2). Desuden var opgaverne formuleret omkring ideologisk kodede emner og problemstillinger, som vi vurderede egnede til i særlig grad at anskueliggøre kildekritisk bevidsthed.

Ved hjælp af egnet software overvågede vi afgangselevernes søgninger og deres samtale undervejs. Som det fremgår af opgaverne, blev eleverne bedt om at samtale så meget som muligt undervejs.

Informanterne blev samtidig bedt om at vælge og printe tre tekster, de fandt egnede som kilder i forhold til målet for søgningen. De blev desuden bedt om at gemme og printe en kilde, de aldrig ville anvende. Efterfølgende bad vi om, at kilderne blev begrundet prioriteret.

Endelig gennemførte vi et semistruktureret interview med deltagerne. Interviewet kan karakteriseres som en hybrid mellem et begrebsinterview og et narrativt interview, idet vi dels var interesserede i, hvordan afgangseleverne forstod centrale begreber, dels var interesserede i, hvad eleverne tænkte om søgning som faglig læsning.

Efterfølgende blev alle søgninger transskriberet, således at skærbilleder og samtalen herom fremgår. Endelig blev de to interviews transskriberet.

Da det samlede materiale forelå, gennemførtes meningskondenserende og meningsfortolkende analyser.¹⁴

Undersøgelsens resultater

I analyseforløbet udskilte sig en række tematiseringer, som i formidlingen struktureres i henhold til søgeforløbets faser. De fremstilles i en række delkonklusioner og i en samlet karakteristik af informanternes kildekritiske adfærd og bevidsthed, når de anvender internettet som fagbog i skolesammenhæng

Delundersøgelser og delkonklusioner:

Valg af søgeord

De arbejder ikke med deres opgave eller problemformulering forud for søgningen, men anvender en udpræget top-downstrategi og 'går direkte til nettet'. Den samlede læseproces får således en explorativ eller associativ karakter, idet de links og sites, de møder under søgningen, 'bygger op' til deres stof til opgaven eller deres projekt.

Alle elever valgte i alle tilfælde Google som søgemaskine, og de angav desuden, at dette også var deres førstevalg i såvel private som skolerelaterede, daglige søgninger.

¹⁴ Kvale og Brinkmann: *Interview – introduktion til et håndværk* s.227-230

Eleverne valgte i deres søgninger uden undtagelse søgeord, som kunne findes direkte i opgavens ordlyd. Dette gjaldt også selv om de ikke umiddelbart forstod opgavens ordlyd.

De inddrog ikke deres forforståelse i valg af søgeord.

De valgte oftest at søge på et enkelt ord og fik derfor et meget bredt søgefelt (top-down strategi).

Denne søgeadfærd kan være hensigtsmæssig, hvis man ønsker henholdsvis at afgrænse et felt eller at finde inspiration til en videre og mere specifik søgning. Denne inspiration opstod også i visse tilfælde intuitivt, men var ikke en del af en kalkuleret og struktureret søgeadfærd hos eleverne.

Eleverne viste i interviewet kendskab til googlesøgemaskinens funktion. De viste tegn på medium literacy, idet de fx angav, at google-robotterne sorterer links, efter hvor hyppigt søgeordene forekommer, og hvor ofte det enkelte link er valgt af andre brugere med samme søgeord.

Eleverne leder generelt efter leksikalignende tekster. Pigerne anvendte derfor bl.a. ordet info som søgeord.

Vælge relevante links ud fra søgemaskinens søgeresultater

Drengene gav udtryk for, at de i deres daglige søgepraksis sædvanligvis kun læser første linkside igennem. De anvendte således også i deres søgning kun første linkside.

Pigerne gav i deres søgning samme indtryk, men gav dog udtryk for, at de undtagelsesvis orienterer sig på de følgende sider i søgeresultatet.

Drengene gav udtryk for, at de i fragmentlæsningen først og fremmest orienterer sig i 'overskriften'. Dvs. selve det blå link, og de få linjer tekst lige under. Her stemte retorik og adfærd overens.

De er desuden meget opmærksomme på, om et site er privat produceret. Hvis det er tilfældet, anvender de det angiveligt aldrig. Også her stemte retorik og adfærd overens.

Pigerne er retorisk, men ikke i praksis opmærksomme på om sitet er privat produceret.

Pigerne har haft bibliotekarer på besøg og har lært, at afsenderbevidsthed også er knyttet til det afsluttende led i en url-adresse (.com,.org eller landekode) . Der er imidlertid tale om rituelle handlinger, som de ikke magter at omsætte i en hensigtsmæssig kildekritisk praksis, idet de gav udtryk for at .com og landekoder som helhed er troværdige, mens man må omgås .org med varsomhed.

Undersøge er række websider og udvælge kilder

Inde på et website scrolles ikke ned. Informanterne orienterer sig hurtigt i først og fremmest paratekster som overskrifter og underoverskrifter og den indledende brødtekst. Hvis relevant information således ikke kan læses på skærmen umiddelbart, ser de det ikke, men går hastigt videre.

Verbet *at overskue* og adjektivet *overskuelig* optrådte med bemærkelsesværdig hyppighed i både samtalerne under søgningerne og i de to interviews. 'At kunne overskue' synes at være det altafgørende parameter, når eleverne søger tekster, de kan printe og anvende som kilder.

I deres søgen efter overskuelighed hæfter de sig ved genrebetegnelser som 'artikel'. Hvis genren er eksplisit nævnt har det betydning for dem. Hvis siden derimod i overensstemmelse med hypertextens muligheder fremtræder for fragmentarisk, undgår de den.

Elevernes søgninger er præget af den genrebevidsthed, de har i forhold til fag og opgavegenrer. (I en projektopgave skal man fx huske 'noget der er imod, det vi har'.)

Fordi de mangler adækvat media grammar med hensyn til internettet, overføres kendte genrebegreber for at kendetegne dele af websitet – fx manchete, brødtekst, indholdsfortegnelse.

På grund af manglende genreberedskab i forhold til at afgøre, hvilke handlinger forskellige tekster er redskab for, om de fx er argumenterende, informerende etc., søger de i stedet tekster, hvor ordet findes på

siden. Hvis ord som ekspert, fakta, information og undersøgelse optræder, så tages sproghandlingen for givet.

Det er en del af elevernes rituelle bevidsthed at forholde sig til et givet sites æstetiske fremtrædelsesform, når de afgør troværdigheden. For mange farver gør eksempelvis et site utroværdigt. Det må ikke se 'hjemmelavet ud'.

Afsenderbevidstheden er fortrinsvis knyttet til genkendelige genretræk, læsbarhed og æstetik. Væsentlige fænomener som værdier, hensigter og interesser tematiseres overhovedet ikke. Eleverne har retorisk en vis fornemmelse af, at man skal være varsom over for reklamer, men i praksis var begge parter foretrukne kilde til deres projekt om mobiler et reklamefinansieret site.

De undersøger *aldrig*, hvem afsenderen til et givet website er. Det giver alle udtryk for i de gennemførte interviews, og ingen gør det i praksis. De taler ikke om det i deres søgninger.

En begyndende kritisk literacy kan dog spores i det faktum, at de foretrækker at anvende websites (ex. Sundhedsstyrelsens site), som de via undervisningen eller andet har kendskab til og anvender hyppigt. De har erfaring for, at 'de virker'.

Drengene gav udtryk for, at de aldrig anvender andre elevs opgaver, og de gjorde det heller ikke i praksis. Pigerne gjorde det ifølge deres selvforståelse heller ikke, men en projektopgave uploadet af andre elever blev i praksis deres væsentligste kilde i samfundsfag. 'Den har ligesom det hele med'.

Wikipedia og andre 'leksikaligende' tekster

Eleverne søger tydeligvis efter 'leksikaligende' tekster i et kondenseret sprog, som de kan overskue. De taler i søgningerne vedholdende om at finde 'grundfakta', 'fakta', 'info' osv. De prioriterer derfor opslagsværker som Wikipedia og leksikon.org, når de søger efter egnede kilder.

De 'leksikaligende' sider kan måske netop sammenlignes med et evt. opslag i en lærebog, et klassisk papirleksikon eller en fagbog. Men modsat en lærebogs adapterede sprogbrug, så har disse websites ofte et meget vanskeligt sprog med et lix-tal på over 50, - altså svarende til endog meget svære tekster.

Eleverne viser ikke tegn på afsenderbevidsthed i forhold til disse opslagsværker.

De har i forbindelse med Wikipedia en retorisk bevidsthed om, at websitet er brugerredigeret, og de har endda egne erfaringer med at redigere på siden. Denne bevidsthed udmøntes imidlertid ikke i praksis i form af øget opmærksomhed på søgeresultaters troværdighed.

På et af opslagene overser de således de tydelige advarsler om, at artiklens neutralitet er omstridt, på trods af at advarslen er placeret øverst på siden, midt i synsfeltet. Eleverne angiver, at de helt bevidst altid fravælger at læse evt. kommentarer til websites. De benytter altså ikke de muligheder, som websitet eksplicit tilbyder.

Om websitet leksikon.org angiver eleverne, at de er blevet præsenteret for dette website i skolen og flere gange har brugt det. De bemærker endvidere, at websitets oplysninger 'ser godt ud', - og markerer samtidig med hænderne, at sitet benytter et layout med brede marginer, hvilket måske konnoterer overskuelighed. Overskueligheden gælder imidlertid kun det ydre, da den valgte side har et lixtal svarende til en akademisk tekst.

Leksikon.org adskiller sig fra Wikipedia, ved ikke at være et brugerredigeret site, men i stedet et website, som angives at være stærkt ideologisk ladet og ikke-neutralt, jf. sitets valgsprog 'Tvivl på alt' og den baggrundstekst, som ligger lettilgængeligt på sitet¹⁵. Eleverne bemærker ikke disse oplysninger og udnytter

¹⁵ <http://leksikon.org/art.php?n=3891&t=514>

altså heller ikke her de muligheder websitet giver for vurdering af troværdigheden. Ingen af eleverne ved, at websitet har været omdiskuteret i pressen.

Samlet karakteristik af informanternes søgning

De finder meget få kilder, og så er de tilfredse. Drengene angav meget hurtigt, at de havde stof nok. Og pigerne gav i interviewet udtryk for, at de mente, at denne første søgning på ét enkelt ord gav information nok til besvarelse af opgaverne, også projektopgaven.

Elevernes ret langsomme læsehastighed og evt. læseusikkerhed er ikke umiddelbart udslagsgivende for deres valg af tekster. De vælger aldrig en tekst fra, fordi den er for vanskelig.

De viser et meget utilstrækkeligt beredskab mht. til selv at kunne vurdere tekstens læsbarhed. De undersøger ikke på skærmen, om de faktisk er i stand til at afkode og forstå en given tekst, og de læser hen over svære og ukendte ord. Tekstens grafiske fremtrædelse og 'signalord' som fakta, og undersøgelse er tilsyneladende mere afgørende for valg.

De viser ligeledes et meget utilstrækkeligt beredskab mht. til den kildekritiske dimension i læsningen. De glemmer i deres søgen efter fakta, at de websites, de finder links til, måske ikke tilbyder neutral viden, og de undersøger *aldrig*, hvem afsenderen er. De har som helhed ikke den mistænksomme holdning til stoffet og mangler tilegnelse af udøvende kompetencer mht. media content literacy, media grammar literacy og media literacy.

Den væsentligste indsigt i vores undersøgelse må siges at være, at eleverne retorisk set er fortrolige med begreber som troværdighed og kildekritik og visse procedurer forbundet hermed. I praksis fungerer procedurerne rituelt, og det bliver elevernes opfattelse af tekstens læsbarhed og ikke dens læseværdighed, der bliver udslagsgivende for valg.

Med hensyn til prædikatet *digital natives* er en af undersøgelsens overraskende indsigter, at de unge, vi har fulgt og talt med, er overraskende lidt 'knapkompetente'. På trods af, at de alle fire har computere med internetadgang på værelset, og at de tænder og bruger denne facilitet dagligt til skoleopgaver og til privat brug, voldte det alle en del besvær at kopiere og gemme teksterne i en hensigtsmæssig form, og det tog også uforholdsmæssigt lang tid for dem.

Vi er bevidste om, at ovenstående karakteristik er skrevet på baggrund af iagttagelse af et begrænset antal informanter. Vi anser det imidlertid for betydningsfuldt, at det samlede indtryk er så homogent, som det må siges at være.

Implikationer

Noget tyder på, at undervisningen i kildekritik er for værktøjspræget og udvendig, dvs. orienteret mod at lære en bestemt procedure (fremgangsmåde) frem for orientering mod en praksis, hvor kompleksiteten i højere grad får plads. Spørgsmål om relevans og troværdighed vil altid være relateret til en konkret situation. Vi anbefaler derfor en mere socialsemiotisk tilgang, hvor informationssøgning betragtes som menings-søgning.¹⁶

¹⁶ En af pointerne i forskningsartiklen 2008 Louise Limberg et al. : *What matters? Shaping meaningful learning through teaching information literacy*

I de reviderede Fælles Mål for dansk som træder i kraft aug. 2009 er der lagt øget vægt på faglig læsning. For os hersker der ingen tvivl om, at den kritiske dimension og den intertekstuelle læsekompetence må inkorporeres som dimensioner i den faglige læsning på internet allerede fra skolestart.

Litteraturliste - referencer:

Bråten, Ivar: *Læseforståelse – læsning i videnssamfundet- teori og praksis*. Forlaget KLIM 2008
Kvale, Steiner et al.: *Interview – introduktion til et håndværk*. Samfundslitteratur 2009
Maagerø, Eva et al. : *At læse i alle fag*, Forlaget KLIM 2009

Rapporter:

Børn og unges brug af internettet i fritiden, april 2007. Medierådet og DPU
Eklöf, Anders: *Medvetande och kultur en studie av hur högstadiееlever arbetar med källkritik på material från nätet*. 2002. Högskolan Kristianstad. Institutionen för beteendevetenskap
Klint Pedersen, Dorthe: " *Hvad er afgørende for eleveres læseforståelse*", læserapport nr. 44. Læsepædagogen 2008
Limberg, Louise et.al.: *Textflytt och sökslump – informationssökning via skolbibliotek*. 2004

Artikler:

Bennett, Sue et. al: *The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence*. University of Wollongong, og University of Sidney.
Bundsgaard, Jeppe: *Kommunikationskritisk kompetence*. Art. I *Kompetencer i dansk*. Gyldendal 2009
Freshette, Julie: *Media Literacies and Media as Cultural Techniques: Theoretical explorations and analytical applications*. University of Bergen, Norway June 2007
Goldman, Susan: *Cognitive aspects of constructing meaning through and across multiple tekster*. IN *Uses of intertextuality in classroom and educational research*. Af Nora Shuart-Faris, David Bloome University of Kappel Schmidt, Rigmor: *Det flakkende blik*. I Jens M. Jensen: *Internet, world wide web, netværks-kommunikation: om netmedier, netkulturer, beboede 3D virtuelle verdener og meget mere*. 1999.
Limberg, Louise et al. : *What matters? Shaping meaningful learning through teaching information literacy*. Forskningsartikel 2008
Lorenzo, G., & Dziuban, C. (2006). *Ensuring the Net Generation is Net Savvy*. EDUCAUSE Learning Initiative Paper 2. Boulder, CO: EDUCAUSE. URL
Sutherland-Smith, W. (2002): *Weaving the literacy Web: Changes in reading from page to screen*. *The Reading Teacher*, 55(7), 662-669. <http://tapor.ualberta.ca/Resources/e-text%20reading/Sutherland%20-%20Weaving%20-%20RT%2055.pdf>
VanSledright, Bruce A., and Christine A. Kelly: "Reading American History: How Do Multiple Text Sources Influence Historical Learning in Fifth Grade?" READING RESEARCH REPORT 68 (1996). ED 400 525